

APOBRA, BOIRO E PORTO DO SON Ó CARÓN DA RUTA MARÍTIMA SOBRE AS VIRXES NEGRAS: A VIRXE DO MONTE

Por: José Carlos Vidal Suárez

Bibliotecario. Biblioteca Pública de Pobra do Caramiñal

É moi común representar ás divindades do mundo celta con froitos da terra e, cando así sucede, case sempre están vinculadas tradicionalmente con divindades da fertilidade. En realidade representarían á divindade céltica feminina na súa dimensión de terra productiva. Como a terra é, dun modo natural, fecunda, dunha fecundidade sempre renovada, a deusa terra era particularmente invocada polas mulleres estériles que desexaban ter un fillo. Máis tarde, xa en época cristiá, esta misión recaeu na Virxe e máis concretamente, nunhas virxes de cor negro, que comezaron a estenderse con especial proliferación na Europa de cultura celta. Estas virxes negras seguiron tendo esa reputación milagrosa de conceder a fecundidade e, por extensión, ser protectoras dos nenos de corta idade. Como recordo daquelas cornucopias ou froitos da terra que portaban, moitas veces aparecían na palma da súa man cunha mazá. Pero detrás da mazá había moito máis que esto. Recordemos que este froito é o símbolo de Apolo, é un froito solar, e Apolo entre os galorromanos é *Belenus*, o brillante, de tentadora analoxía con *Lug*, nome que tamén pode dar “mazá”. Os fogos de *Bel* constituían parte importante das festas celtas e son moitos os indicios que hai en Galicia destas festas. En Beluso (Boiro), ata principios de século, a noite do 31 de abril baixaban os veciños das aldeas próximas polo monte con fachos acendidos ata a ponte de Beluso, onde hai, por certo, unha capela cun relevo que representa as almas dos defuntos ardendo no lume do Purgatorio.

O feito de que a virxe sexa negra sóese atribuír a que, coma antiga deusa da terra, debía ser de cor escura e incluso que era o aspecto que debía levar a antiga deusa en tanto escura rexente do mundo dos mortos, pois tamén este era da súa competencia. O que non cabe dúbida é que é imposible que o relato bíblico inspirase esa devoción popular á Virxe María, erguéndoa a unha posición próxima á deificación, sendo o máis probable que o culto á Virxe proveña

do antigo culto á deusa nai do mundo do Mediterráneo oriental e da Europa precéltica¹. Pensemos ademais que o nome da nai da Virxe era Ana e que este nome quedou establecido en Europa, durante os primeiros séculos do cristianismo. Ana chamábaselle a unha antiga deusa celta relacionada coa terra². En Bretaña o culto a Santa Ana foi máis sólido e popular que en calquera outro sitio, e correspondíase, sen dúbida, cunha deusa terra, pois alí era protectora das colleitas, dos nacementos e das minas (pois estas están baixo terra), sobre todo nas rexións arxentíferas, xa que, igual que a Nosa Señora, ela representa a prata e a lúa, mentres que Xesús Cristo é ouro e o sol. Sería incluso perigoso establecer diferencias entre ámbolos dous cultos, pois é moi posible que na Idade Media se producira unha asimilación entre o culto da Virxe e o de Sta. Ana. Nalgúns sitios aparece tamén a imaxe de Santa Ana en cor negro, como no vitral de Chartres.

A profusión de virxes negras adoradas en Galicia e na Europa céltica, en xeral, parecen, pois, gardar o

¹Por citar un exemplo, tan só entre os deuses eslavos do Báltico, as fontes transmitíronnos uns 15 nomes de deuses cun importante aspecto ctónico, entre outros podemos citar a Zerneboch, é dicir, “deus negro”. Tres destes 15 nomes fan referencia precisamente a dita calidade (Tjarnaglofi, ou “cabeza negra”, Siva ou “deusa negra” e Pripegala, o ennegrecido).

²Dana na literatura irlandesa. Thuatha de Dana ou Tribú da deusa Ana.

recordo dunha deusa de terra celta, aínda que de orixe precelta. En realidade, pertencería a aqueles *mouros e mouras*, de pel negra ou escura, que poboaban as terras galaicas antes da chegada dos celtas. Parece fóra de toda dúbida que *mouro* é un termo que nos remite á nosa mitoloxía máis antiga. Persoalmente son da opinión de que faría referencia a un pobo megalítico que se asentaba aquí e precedeu á chegada dos celtas. Equipararíase perfectamente no folclore irlandés cos *Tuatha Dé Dannan*. Os *mouros* son responsables, como aqueles, de tódalas construcións megalíticas (mámoas, dolmens, menhires) de Galicia, se ben é certo que tamén se lle atribúen os castros, pero isto é, sen dúbida, unha deformación posterior. Se afondamos o suficiente no folclore veremos que en realidade os *mouros* viven debaixo dos castros, en subterráneos e túneles, facendo, quizais, con isto referencia ás poboacións (que tantos problemas formulan ós arqueólogos dado que non se atopan os seus *hábitat*) de aqueles constructores de megalitos, recordemos que cada vez son máis os arqueólogos que entenden que deben escavarse os castros para atopar os fogares de aqueles pobos, xa que, segundo eles, hai unha continuidade de poboación inequívoca de principios do Bronce ó Ferro. Pensemos que os *Tuatha Dé Dannan* tamén son relegados, coa chegada dos gaëls, primeiros poboadores celtas de Irlanda, ós túmulos, é dicir, ós megalitos, converténdose desta forma nos seus dominios máxicos, no universo dos “*sidh*”, no Outro Mundo. A mesma palabra *mouro* indica unha cor escura, de cute morena ou cabelo negro, e o mesmo Alonso del Real era da opinión que había que considerar a estes como de baixa estatura, cor escura e orixe africana, e convén saber que as últimas investigacións xenéticas e lingüísticas relacionan a poboación norteafricana con vascos e iberos, e mesmo cos europeos máis occidentais, irlandeses, britónicos, bretóns e franceses. Ademais, resulta cando menos curioso, que o demo rural galego teña esa aparencia (pequeno, moreno e de pelo negro ou sombreiro)³, coma se fose unha pervivencia de aqueles *mouros*.

A ermida da Virxe do Monte (A Pobra do Caramiñal) garda no seu interior unha Virxe de Belén. O seu rostro e mans conservan parte dunha pintura negra que, ó parecer, a cubría por completo ata fai uns anos no que se decidiu suprimirlle dita cor, se

ben, e a pesares do empeño posto, non foron capaces de eliminalo totalmente.

A profusión de virxes negras adoradas en Galicia e na Europa céltica, en xeral, parecen gardar o recordo dunha deusa da terra celta, aínda que de orixe precelta. En realidade, pertencería a aqueles *mouros e mouras*, de pel negra ou escura, que poboaban as terras galaicas antes da chegada dos celtas.

O achado da imaxe segue a pauta doutras virxes negras. Segundo nos relatán, atopouse soterrada no mesmo lugar onde hoxe se levanta a ermida. Trasladada á igrexa, a imaxe volvía ó sitio onde aparecera, ata que, finalmente, decidiuse facerlle unha ermida nese mesmo lugar. Sen embargo, o feito de que se trate dunha Virxe de Belén, fainos sospeitar que, nun principio, mais que unha capela habería un cruceiro de capela. Sospeita que se fai máis evidente ante a cruz que se levanta na fachada e que, sen dúbida, pertence a un cruceiro. Na súa man dereita parece levar un froito, quizás unha mazá. De feito nunha romaría que se celebra a poucos quilómetros de distancia, na parroquia de Noal (Porto do son), a Virxe da Balvenera, ten unha mazá na súa man dereita. A imaxe orixinal, segundo contan, foi atopada no oco dun carballo e a fermosa coroa que leva, ó parecer, é recordo de que a persoa que a atopou (por certo, un ladrón) viu que estaba rodeada na súa cabeza por un enxame de abellas. O ladrón alí mesmo se converteu e ergueu unha ermida.

³Esta descrición parece tamén gardar unha estreita relación co consumo de sustancias enteóxicas, en concreto Amanita muscaria, pois, sen dúbida, este tipo de manifestación é arquetípica deste fungo.